

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертаційну роботу Іванової Олени Вікторівни на тему
**«Організація інклюзивного навчання в країнах Західної Європи
(кінець XX – початок XXI століття)», що подана на здобуття наукового
ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності
13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки
(011 – Освітні, педагогічні науки, 01 – Освіта / Педагогіка)**

Актуальність обраної теми. Соціальні зміни, що відбуваються в країні, – розбудова демократичної держави та громадянського суспільства, поставили перед системою освіти завдання сформувати розвинену, соціально адаптовану особистість, яка має активну життєву позицію. До того ж, у сучасному світі доволі актуальною та затребуваною постала проблема формування інклюзивного середовища в шкільній освіті, що, з одного боку, забезпечує реалізацію права на здобуття освіти дітей з особливими потребами (обмеженими можливостями здоров'я), а також повноцінну їх участь у житті суспільства та самореалізацію в різних видах професійної діяльності, а з іншого, сформувати умови для їх активної участі в системі сучасних суспільних відносин. Про це все наголошено як у міжнародних стандартах у галузі прав людини (Конвенція ООН «Про права дитини», 1989, Конвенція ООН «Про права інвалідів», 2006, Всезагальна декларація прав людини, 1948, Саламанська декларація, 1994, Дакарська рамкова концепція дій, 2000), так і у вітчизняних документах (Закон України «Про освіту», 2017, Наказ МОН України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання», 2010, Національна стратегія у сфері прав людини на період до 2020 року, 2015, Концепція «Нова українська школа», 2016).

Водночас, прийняті документи не надають можливості стрімко впровадити принципи інклюзивного навчання в систему вітчизняних закладів середньої освіти. Адже існує низка бар'єрів, з якими, нажаль, зіштовхнулися більшість країн пострадянського простору, а саме: відсутність системного бачення проблеми інклюзії і шляхів її вирішення, непідготовленість педагогічних кадрів закладів середньої освіти до участі в інклюзивному

навчанні й вихованні, недостатня розробленість системи державної підтримки щодо реформування освіти у напрямку інклюзивної освіти. Усе це вимагає звернення до досвіду європейських країн (зокрема, країн Західної Європи – Англії, Іспанії, Італії, Франції), у межах яких впроваджене ефективне нормативно-правове та науково-методичне забезпечення організації інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я, з метою творчого використання здобутків в умовах реформування національного шкільництва.

Вище зазначене свідчить про актуальність і своєчасність дисертаційної роботи О.В. Іванової.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Безсумнівна наукова цінність представленої роботи полягає у тому, що О.В. Івановою вперше здійснено цілісне дослідження проблеми організації інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я в країнах Західної Європи кінця ХХ – початку ХХІ століття; науково обґрунтовано етапи розвитку проблеми організації інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я в країнах Західної Європи в конкретний історичний період; узагальнено досвід організації інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я у країнах Західної Європи за напрямками.

Недостатнє висвітлення обраної проблеми в педагогічній теорії та практиці, а також реальні потреби в розв'язанні наявних суперечностей (між інтеграцією України у світовий і європейський освітній простір, приєднанням до міжнародного руху «Освіта для всіх» і недостатнім урахуванням педагогічно цінних надбань країн Західної Європи в аспекті організації інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я; між суспільною потребою організації навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я у закладах загальної середньої освіти і незадовільним рівнем реалізації цієї вимоги в умовах поширення соціально-

освітньої інклюзії в Україні; між накопиченим досвідом організації інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я у країнах Західної Європи і недостатньою розробленістю науково-методичного забезпечення його впровадження в умовах розбудови нової української школи) підтверджують необхідність проведення цілісного дослідження.

У зв'язку з актуальністю обраної проблеми, а також відповідно до об'єкта і предмета дослідження досить коректно сформульована мета дисертаційної роботи, яка полягає в тому, що на основі цілісного ретроспективного аналізу розкрити теоретичні ідеї й узагальнити досвід організації інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я в країнах Західної Європи кінця XX – початку XXI ст. для творчого використання прогресивних здобутків у сучасних умовах реформування національного шкільництва, а отже відображає прогнозований результат. Поставлена мета узгоджується з іншими елементами роботи, які сформульовано логічно, чітко і відповідно до змісту дисертації.

Джерельна база є достатньою, складається з 500 найменувань, 370 із яких представлено іноземною мовою. Наявність таких матеріалів у роботі є певним обґрунтуванням правильності обраних підходів до рішення поставлених проблем. Це сприяло визначенню відповідної структури роботи, розділивши її на два розділи, а саме «Теоретичні питання організації інклюзивного навчання в країнах Західної Європи кінця XX – початку XXI століття», «Досвід організації інклюзивного навчання в країнах Західної Європи у досліджуваній період». Такий поділ дозволив ґрунтовно вивчити проблему організації інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я в країнах Західної Європи в конкретний історичний період, установити послідовність етапів розвитку досліджуваних явищ і фактів, що вивчаються, виявити специфіку кожного з виділених етапів, розкрити своєрідність виявлених внутрішніх суперечностей та окреслити перспективи впровадження узагальненого педагогічного досвіду обраних країн в сучасний вітчизняний освітній простір.

Достовірність і обґрунтованість одержаних О.В. Івановою результатів і висновків забезпечується також й визначенням тих методів, які є характерними для історико-педагогічних і компаративістських досліджень (історико-генезисний, історико-діахронний, критеріально-комплексний, історико-компаративістський, проблемно-цільовий, історико-актуалізаційний), відповідно до поставлених завдань наукового дослідження.

Найістотніші наукові результати, що містяться в дисертації.

На основі визначених О.В. Івановою критеріїв (інтеграційні процеси в системі освіти країн Західної Європи; динаміка змін шляхів реалізації інклюзивного навчання, що знайшли відображення у нормативно-правових документах міжнародного, європейського, локального рівнів; погляди науково-педагогічної громадськості країн Західної Європи на шляхи, умови ефективної організації інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я) науково обґрунтовано етапи розвитку проблеми організації інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я у країнах Західної Європи кінця ХХ – початку ХХІ ст:

- *I етап (1990–1999 рр.) – етап організації інклюзивного навчання дітей з ОМЗ в умовах спеціальних освітніх закладів та спеціальних класів (визначення пріоритетних напрямів євроінтеграції країн Західної Європи, створення Європейського Союзу, поширення політики освітньої інклюзії, набуття чинності низки документів щодо підтримки дітей з обмеженими можливостями здоров'я, розроблення категорій дітей з особливими освітніми потребами, обґрунтування педагогічних умов організації інклюзивного навчання, укладання переліку й змісту документів, що регламентували процедуру включення дітей з обмеженими можливостями здоров'я в освітній процес мейнстримінгової школи);*

- *II етап (2000–2008 рр.) – етап запровадження інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я в рамках двох освітніх систем – загальних мейнстримінгових шкіл і сегрегованих спеціальних шкіл для реалізації стратегії широкого включення (залучення*

країн Західної Європи до проектів, ініційованих Європейським агентством із питань інклюзивного навчання, широке включення дітей з обмеженими можливостями здоров'я в освітній процес загальних мейнстримінгових шкіл, реорганізація спеціальних класів у повно-інклюзивні на базі загальних мейнстримінгових шкіл, обговорення окресленої проблеми в науковому середовищі);

- *III етап (2009–2015 рр.) – етап інтенсивного розроблення змісту, форм, методів інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я на базі загальних мейнстримінгових шкіл з метою їх освітньої соціалізації* (участь країн Західної Європи в проектах, спрямованих на забезпечення освітньої соціалізації дітей з обмеженими можливостями здоров'я, фінансування проектів індивідуальної підтримки дітей з обмеженими можливостями здоров'я, зростання чисельності дітей з обмеженими можливостями здоров'я у повно-інклюзивних класах, обговорення науковою спільнотою шляхів ефективної організації інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

Привертає увагу те, що О.В. Івановою було визначено не тільки позитивний досвід розвитку проблеми організації інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я у країнах Західної Європи (Англія, Франція, Іспанія, Італія), а й окреслено бар'єри, труднощі й недоліки, які виникали протягом досліджуваного періоду. До того ж, у дисертаційній роботі показано динаміку організації навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я у країнах Західної Європи у вигляді статистичних показників у діаграмах на кожному з етапів дослідження (період кінця ХХ – початку ХХІ століття).

Нові факти, отримані здобувачем. Вірогідність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, практична значущість отриманих результатів.

Дослідницею не лише створено вичерпне уявлення про окреслену проблему, що збагачує сучасну педагогічну практику окремими

положеннями, але й визначено перспективи реалізації педагогічного досвіду організації інклюзивного навчання в країнах Західної Європи (Англія, Франція, Іспанія, Італія) в умовах реформування національного шкільництва: збільшення державного фінансування інклюзивної освіти у закладах загальної середньої освіти; формування культури підтримки дітей з обмеженими можливостями здоров'я на рівні громади; розроблення нормативного й навчально-методичного забезпечення організації інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я у закладах загальної середньої освіти («функціональна діагностика», «динаміко-функціональний профіль», «проект індивідуальної підтримки», «річний план інклюзії»); запровадження індивідуальної програми розвитку дитини з обмеженими можливостями здоров'я; належне облаштування ресурсних кімнат й проектування їх роботи з метою надання якісних освітніх, корекційних та реабілітаційних послуг; утілення в життя програми «ТЕАССН»; підготовка педагогічних працівників (учитель-предметник, асистент учителя, вчитель ресурсної кімнати, координатор дітей з особливими потребами) до організації інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я (курси підвищення кваліфікації вчителів, дистанційні курси на онлайн-платформах, бакалаврські та магістерські програми підготовки вчителів за спеціальністю «Спеціальна освіта», «Психологія»).

Привертає увагу й висновок О.В. Іванової про те, що проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми, яка вивчається. Перспективним вона вважає вивчення дослідження питань, пов'язаних зі специфікою організації інклюзивного навчання дітей з різними відхиленнями у розвитку в країнах Західної Європи, забезпеченням поінформованості суспільства про переваги інклюзивного навчання.

Слід зазначити, що **практичне значення** отриманих О.В. Івановою результатів сприятиме *забезпеченню* нової науково-об'єктивної інтерпретації теорії й практики організації інклюзивного навчання дітей з обмеженими

можливостями здоров'я в країнах Західної Європи у період кінця ХХ – початку ХХІ століття. А одержані в процесі дослідження дані та висновки *можуть бути використані* для написання підручників, навчально-методичних посібників; підготовки лекційних курсів з історії соціальної роботи, соціальної педагогіки, історії педагогіки та порівняльної педагогіки; оновлення змісту підготовки фахівців (асистент учителя, вчитель ресурсної кімнати); переструктурування змісту предметів психолого-педагогічного циклу.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях.

Основні положення, висновки й рекомендації, сформульовані в дисертації, достатньо повно викладені в опублікованих працях, а саме: у 22 одноосібних наукових працях, із них 4 статті у провідних фахових виданнях України, 3 – в міжнародних періодичних виданнях, 2 – в інших виданнях, 13 тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій. Автореферат повністю відповідає положенням дисертації та сучасним вимогам МОН України до робіт такого характеру.

Зміст дисертації О.В. Іванової свідчить про володіння здобувачкою методами історико-педагогічного дослідження і про належну теоретичну підготовку дисертантки. Оформлення дисертаційної роботи зауважень не викликає. Роботу написано на належному рівні, грамотно, відповідно до формально-логічного стилю викладення матеріалу.

Дисертаційні положення та побажання щодо вдосконалення змісту дисертації.

Разом із позитивною оцінкою змісту дисертації, рівня її виконання, вважаємо за необхідне надати такі зауваження і побажання:

1. У дисертації доволі вичерпно розкрито термінологічне поле досліджуваної проблеми. Однак, текст дисертації також містить деякі терміни, які, на наш погляд, потребують роз'яснення. Наприклад, «соціальна ексклюзія» (стор. 32), «мейнстрімінгова школа» (стор. 75), «сегрегована

спеціальна школа» (стор. 80), «аболішмент сегрегованого класу» (стор. 80), «мейнстримінгова освіта» (стор. 89).

2. У дисертації наведені статистичні дані (за визначеними дисертанткою етапами) щодо кількості дітей з обмеженими можливостями здоров'я, які навчалися у різних типах шкіл (стор. 76-77, 87-88, 99-101, 103-106, 218-220). Доцільно було б представити з якого джерела взято конкретний відсоток по певній країні, а також надати для порівняння статистичні дані України у визначений період року.

3. У розділі 2 дисертанткою ґрунтовно розкрито особливості створення інклюзивного освітнього середовища, зокрема представлено схеми розміщення учнів у класі за різними рівнями (рис. 2.4, рис. 2.5, рис. 2.6). Утім, варто було б висвітлити рекомендовану кількість учнів у класі з обмеженими можливостями здоров'я у досліджуваних країнах.

4. У дисертації розкрито досвід підготовки вчителів до організації інклюзивного навчання, представлено значний об'єм додатків до практичної частини. Водночас, вважаємо, що варто було представити навчальний план та критерії оцінювання школярів з обмеженими можливостями здоров'я та звичайних школярів в одному класі.

5. У розділі 1 параграфі 1.3 у другому етапі «II етап (2000–2008 рр.) – етап запровадження інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я в рамках двох освітніх систем – загальних мейнстримінгових шкіл і сегрегованих спеціальних шкіл для реалізації стратегії широкого включення» 10 сторінок тексту йдеться про мейнстримінгові школи і лише півсторінки про сегреговані спеціальні школи. Хоча у назві етапу представлено ці дві освітні системи.

Попри це, висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки роботи. Отримані О.В. Івановою нові наукові результати мають вагомим теоретичним і практичним значенням для розвитку сучасної педагогічної теорії загалом та організації інклюзивного навчання зокрема.

Висновок про відповідність дисертації «Порядку присудження наукових ступенів».

Отже, дисертаційна робота на тему «Організація інклюзивного навчання в країнах Західної Європи (кінець ХХ – початок ХХІ століття)», є завершеним, цілісним, самостійним дослідженням, яке відповідає вимогам пп. 9, 11-13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567, (із змінами внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19.08.2015 та за № 1159 від 30.12.2015 р.), і дає підстави для присудження Івановій Олені Вікторівні наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

Доктор педагогічних наук,
доцент,
доцент кафедри педагогіки та
іноземної філології
Харківської державної
академії дизайну і мистецтв

Т.С. Єрмакова

